

O'ZBEKISTONDA DAVLAT XARIDLARI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH: XORIJIY TAJIRIBA VA MAHALLIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI

Turabov Sarvar Abdumalikovich

Mustaqil tadqiqotchi

<https://orcid.org/0009-0005-6133-0008>

Email: sarvarbobur0210@mail.ru

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-sentabr 2024-yil

Tasdiqlandi: 26-sentabr 2024-yil

Jurnal soni: 12

Maqola raqami: 12

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v12i.989>

KALIT SO'ZLAR / КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА / KEYWORDS

Davlat xaridlari tizimi, shaffoflik, raqamlashtirish, korrupsiyaga qarshi kurash, xalqaro tajriba, iqtisodiy barqarorlik, milliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash, O'zbekiston, Qozog'iston, davlat moliyaviy boshqaruvi, samaradorlik.

ANNOTATSIYA / АННОТАЦИЯ / ANNOTATION

Mazkur maqolada O'zbekiston davlat xaridlari tizimini xalqaro tajriba asosida takomillashtirish imkoniyatlari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida Qozog'iston davlat xaridlari tizimi bilan qiyosiy tahlil o'tkazilib, shaffoflik, raqamlashtirish va korrupsiyaga qarshi kurash mexanizmlarini rivojlantirish yo'nalishlari o'rganilgan. Xalqaro amaliyot asosida O'zbekistonda davlat xaridlarini elektronlashtirish, reyting-baho tizimini joriy qilish va mahalliy tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan. Ushbu maqola davlat xaridlari tizimini samarali boshqarish va iqtisodiy barqarorlikka erishish uchun xorijiy tajribalarni o'rganishning dolzarbligini ko'rsatadi.

Kirish. Davlat xaridlari tizimi davlat moliyasini boshqarishda, iqtisodiy barqarorlikni saqlashda va milliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Davlat xaridlari jarayonida shaffoflik va raqobatning ta'minlanishi davlat boshqaruvi samaradorligini oshiradi va iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi (Jamshidov, 2024). Bunday tizimlar, AQSh va Yevropa Ittifoqi davlatlarida davlat xaridlarining elektronlashtirilishi va ochiq axborot tizimlarini joriy etish orqali rivojlantirilgan bo'lib, ular davlat xaridlarida korrupsiya xavfini kamaytirishda, xarid jarayonlarini tezlashtirishda va davlat mablag'laridan oqilona foydalanishda sezilarli natijalar ko'rsatmoqda (OECD, 2020).

O'zbekiston Respublikasida davlat xaridlari tizimi so'nggi yillarda jadal rivojlanib, raqamli texnologiyalar keng joriy qilinmoqda. 2021-yil 22-aprelda qabul qilingan O'RQ-684-sonli "Davlat xaridlari to'g'risida"gi qonun davlat xaridlarining shaffofligi va samaradorligini oshirishga qaratilgan, bu esa davlat byudjeti mablag'laridan samarali foydalanish va milliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlashni ko'zlaydi (O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi, 2022). Biroq, sohadagi mutaxassislar va xalqaro tadqiqotlar natijalari tizimning yanada takomillashtirilishi uchun xorijiy tajribalardan foydalanish zarurligini ko'rsatmoqda (Shadieva, 2024).

Xorijiy adabiyotlar va ilmiy maqolalar tahliliga ko'ra, davlat xaridlari tizimida shaffoflik va raqobatni oshirish uchun rivojlangan mamlakatlar "raqamli portal"lar, "reyting-baho tizimi" va davlat xaridlarini muvofiqlik asosida amalga oshiradigan shaffof axborot platformalarini keng joriy etgan. Misol uchun, Qozog'iston davlat xaridlarida "reyting-baho tizimi"dan foydalanish, yetkazib beruvchilarning ma'lumotlarini tahlil qilish va monitoring tizimlarining kiritilishi natijasida korrupsiyaga qarshi choralarning sezilarli darajada kuchaytirilganligini ko'rsatmoqda (Kazakhstan Ministry of Finance, 2023).

Mazkur tadqiqotda O'zbekiston davlat xaridlari tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish imkoniyatlari xorijiy tajribalar asosida tahlil qilinadi. Rivojlangan davlatlar tajribasi asosida davlat xaridlarining elektronlashtirilishi, shaffoflik va ochiqlik tamoyillarining kuchaytirilishi, hamda mahalliy tadbirkorlarni faol jalb qilish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish yo'llari o'rganiladi. O'zbekistonda davlat xaridlari tizimini yanada takomillashtirish, xalqaro me'yorlarga mos ravishda rivojlantirish va milliy iqtisodiyotni barqaror o'sishga xizmat qilish uchun zarur mexanizmlar ishlab chiqiladi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda O'zbekiston davlat xaridlari tizimini takomillashtirish uchun xorijiy tajribalarni o'rganish va moslashtirish imkoniyatlarini tahlil qilish maqsadida sifat tahlil

usuli qo'llanildi. Avvalo, AQSh, Yevropa Ittifoqi va Markaziy Osiyo davlatlaridagi davlat xaridlari tizimlarida raqamlashtirish, shaffoflik va korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha qabul qilingan yondashuvlar xalqaro ilmiy maqolalar, rasmiy hisobotlar va hukumat nashrlari orqali o'rganildi. Shuningdek, huquqiy va amaliy jihatdan mavjud jarayonlarning samaradorligini oshirish maqsadida O'zbekiston davlat xaridlari tizimi xorijiy tajribalar bilan qiyosiy tahlil qilindi. Bunda davlat xaridlarida reyting-baho tizimi, elektron savdo platformalari va inson omilini kamaytiruvchi avtomatlashtirilgan jarayonlar kabi ilg'or amaliyotlarni mahalliy sharoitga moslashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.

Natijalar. Davlat xaridlari tizimi O'zbekistonda iqtisodiy barqarorlik va mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan muhim sohalaridan biridir. Mamlakatda ushbu tizimni takomillashtirish bo'yicha qator islohotlar olib borilmoqda biroq xalqaro amaliyotdan o'rganilishi kerak bo'lgan bir qancha jihatlar mavjud. Davlat xaridlarida shaffoflikni oshirish va raqobatni kuchaytirish, korrupsiyaga qarshi kurash mexanizmlarini joriy etish, tadbirkorlarni faolroq jalb qilish maqsadida turli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda O'zbekiston davlat xaridlari tizimini takomillashtirish uchun Qozog'iston kabi davlatlarning ilg'or tajribasidan foydalanish samaradorligini ko'rsatmoqda.

O'zbekistonda davlat xaridlari uchun byudjet mablag'lari hozircha nisbatan kam ajratilib, tadbirkorlarning qatnashishi cheklangan. Qozog'istonda esa davlat xaridlari uchun ajratiladigan mablag'lar 32,6-40%ni tashkil etib, bu ko'rsatkich mamlakat iqtisodiyotiga sezilarli ta'sir o'tkazmoqda. Qozog'iston davlat xaridlarida shaffoflik va raqamlashtirishni keng joriy etib, avtomatlashtirilgan tizim orqali inson omilini kamaytirishga e'tibor berayotgan bir paytda, O'zbekistonda bu jarayonlarda qonun buzilish va bilim yetishmaslik holatlari kuzatilmoqda.

O'zbekiston davlat xaridlarida korrupsiyaga qarshi kurash ham muhim vazifa hisoblanadi. Ushbu sohada yangi mexanizmlarni joriy etish orqali oshkorlikni ta'minlash ishlari olib borilmoqda. Qozog'iston esa bu borada tajribaga ega bo'lib, davlat xaridlarida korrupsiyani bartaraf etish va halollikni ta'minlash maqsadida raqamlashtirish va reyting-baho tizimi kabi usullarni joriy qilgan.

Raqamlashtirish va shaffoflik darajasi: O'zbekistonda davlat xaridlarini raqamli platformalar orqali amalga oshirish bosqichmabosqich joriy etilmoqda va tizimni avtomatlashtirishda hali qo'shimcha choralarga ehtiyoj seziladi. Qozog'iston esa ilg'or raqamli texnologiyalardan keng foydalanib, davlat xaridlarini to'liq avtomatlashtirgan. Bu, inson omilini kamaytirib, xarid jarayonlarining shaffofligini ta'minlamoqda.

Korrupsiyaga qarshi kurash mexanizmlari: O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi mexanizmlarni takomillashtirimoqda, sohaga doir yangi islohotlar kiritmoqda. Qozog'iston esa davlat xaridlarida korrupsiyani bartaraf etish maqsadida tizimli mexanizmlar joriy etgan, bu esa davlat xaridlarida ochiqlik va adolatni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Mahalliy tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash: O'zbekistonda davlat xaridlariga mahalliy tadbirkorlarni keng jalb qilib qonunchilikda takomillashtirish ishlari qo'llanilgan biroq malakali mutaxassislariga ehtiyojlik yuzaga kelmoqda. Qozog'istonda esa mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun maxsus imtiyozlar va qo'llab-quvvatlash siyosati mavjud bo'lib, bu tadbirkorlarning davlat xaridlarida faol qatnashishiga yordam bermoqda.

Davlat xaridlarining markazlashuvi: O'zbekistonda davlat xaridlari markazlashtirilgan lekin texnik ishlar va zamon moslashuvi jarayonida yuzaga kelayotgan kamchilik o'zgarishlarga hisobga olish lozimligi yuzaga kelmoqda. Qozog'istonda esa barcha davlat xaridlari yagona tashkilot tomonidan markazlashtirilgan tarzda amalga oshiriladi, bu esa tizimning shaffofligi va nazorat darajasini oshiradi. Mazkur tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston davlat xaridlari tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish va shaffoflikni oshirish uchun Qozog'iston tajribasidagi ilg'or yondashuvlar va raqamlashtirish amaliyotlarini o'rganish va takomillashtirib joriy qilish zarur. Bu esa davlat xaridlarida mahalliy tadbirkorlarning faol ishtirok etishiga, korrupsiya xavfini kamaytirishga va byudjet mablag'laridan samarali foydalanishga imkon beradi. Tizimni takomillashtirish orqali milliy iqtisodiyotni rivojlantirishga hissa qo'shish maqsad qilingan.

Muhokama. O'zbekiston davlat xaridlari tizimini takomillashtirishda xalqaro tajribani o'rganish muhim ahamiyatga ega, Qozog'iston tajribasi bu borada alohida diqqatga sazovor. Qozog'iston davlat xaridlari tizimida elektronlashtirish va reyting-baho tizimi orqali shaffoflik va samaradorlikni oshirishda katta yutuqlarga erishgan. Bu tizimning to'liq avtomatlashtirilgani, yetkazib beruvchilarni baholashda inson omilini kamaytirishi va korrupsiyaga qarshi mexanizmlarning keng joriy etilishi Qozog'iston davlat xaridlarining yuqori samaradorligini ta'minlagan. Ushbu tajriba O'zbekistonda ham qator yutuqlarga erishish uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lishi mumkin.

Qozog'istonda davlat xaridlarining markazlashtirilganligi va mahalliy ishlab chiqaruvchilarga maxsus imtiyozlar taqdim etildi. Davlat xaridlari tizimining bunday tashkil etilishi nafaqat iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlash, balki tadbirkorlik muhitini yaxshilashga yordam berdi. O'zbekistonda ham davlat xaridlari jarayonida mahalliy ishlab chiqaruvchilarni rag'batlantirish va tadbirkorlarning faol ishtirokini ta'minlash orqali iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishga hissa qo'shish imkoniyatlari mavjud. Qozog'iston davlat xaridlari tizimida raqamli texnologiyalar va reyting-baho tizimining joriy etilishi bu borada yuksak natijalar ko'rsatdi. O'zbekistonda ham davlat xaridlarini

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2021). "Davlat xaridlari to'g'risida"gi Qonun (O'RQ-684-son, 2021-yil 22-aprel). Toshkent: Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2022). "Davlat xaridlarini amalga oshirish tartibi to'g'risida"gi Nizom (33-son qaror, 2022-yil 14-fevral). Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Hukumat portal.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2023). "Davlat moliyaviy boshqaruvi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qaror (PQ-109-son, 2023-yil 11-yanvar). Toshkent: Prezidentning qarorlar to'plami.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2020). "O'zbekiston Respublikasi byudjet mablag'larining samaradorligini oshirish va davlat xaridlarining shaffofligini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni (PF-5886-son, 2020-yil 23-noyabr). Toshkent: Prezidentning farmonlari to'plami.
5. OECD. (2020). Public Procurement in the COVID-19 Era: Best Practices and Transparency. OECD Publishing. URL: <https://www.oecd.org/publications/public-procurement>

bilan bog'liq ishlarni soddalashtirish, avtomatlashtirish, baholash va mavjud raqamlashtirilgan monitoring jarayonlarini oshkorligini ta'minlash orqali korrupsiyaga qarshi kurashda katta natijalarga erishish mumkin.

Ushbu tadqiqotning natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston davlat xaridlari tizimini xalqaro standartlarga mos ravishda takomillashtirish zarur. Bu mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi va davlat moliyaviy resurslaridan oqilona foydalanishga yordam beradi. Shu bilan birga, raqamlashtirish, shaffoflikni oshirish va korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha Qozog'iston va boshqa mamlakatlar tajribasidan foydalanish, davlat xaridlari tizimini zamonaviylashtirishda muhim qadam bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa. O'zbekiston davlat xaridlari tizimi mamlakat iqtisodiy barqarorligi va milliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlashda strategik ahamiyatga ega bo'lib, moliyaviy resurslarni samarali boshqarishning muhim omillaridan biri sanaladi. Davlat xaridlarining samaradorligini oshirish va shaffoflikni ta'minlashda xorijiy tajribadan, Qozog'iston tajribasidan o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Qozog'iston davlat xaridlari tizimida raqamlashtirish, shaffoflikni oshirish va korrupsiyaga qarshi mexanizmlar orqali samaradorlikka erishgan va davlat xaridlarining iqtisodiy o'sishga ta'sirini kuchaytirgan. Ushbu mamlakatda davlat xaridlarining shaffofligi va inson omilini kamaytirish maqsadida reyting-baho tizimining joriy etilishi, korrupsiyaga qarshi samarali choralari va mahalliy tadbirkorlarni faol jalb qilish siyosati ijobiy natijalarni bergan.

O'zbekistonda davlat xaridlarining avtomatlashtirilishi va mahalliy tadbirkorlarni jalb qilish jarayonlari yo'nalishda olib borilayotgan islohotlar mamlakat iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatish imkonini berishi kutilmoqda. Davlat xaridlari jarayonlarini avtomatlashtirish va raqamlashtirish, davlat mablag'laridan samarali foydalanish, hamda korrupsiyaga qarshi choralarni joriy etish orqali tizim samaradorligini oshirish imkoniyatlari mavjud. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi muhim tavsiyalar kiritildi: davlat xaridlarida reyting-baho tizimini joriy etish, korrupsiyaga qarshi mexanizmlarni kuchaytirish, shuningdek, mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun alohida qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini ishlab chiqish. Ushbu tavsiyalar davlat xaridlarini shaffof va raqobatbardosh tizimga aylantirishda, milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda, davlat mablag'laridan samarali foydalanishda va korrupsiya xavfini kamaytirishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Mazkur xulosalar asosida O'zbekiston davlat xaridlari tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish uchun doimiy yangilanish va xorijiy tajribalarni hisobga olish zarurligi belgilanmoqda. Bu nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshirishga, balki davlat xaridlari jarayonining ochiqligini ta'minlash va korrupsiyaga qarshi samarali kurash mexanizmlarini joriy qilishga yordam beradi. Davlat xaridlarida raqamlashtirish, shaffoflikni oshirish va inson omilini kamaytirish orqali O'zbekiston iqtisodiyoti yanada rivojlanishi va mahalliy tadbirkorlarning davlat xaridlarida faolroq ishtirok etishi uchun qulay sharoit yaratish mumkin.

6. World Bank. (2021). Enhancing Public Procurement Systems: Lessons from Global Experiences. World Bank Reports. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/public-procurement>
7. Anderson, R., Kovacic, W., & Muller, A. (2018). The Role of Procurement Reforms in Enhancing Efficiency and Transparency in Government Spending. *Journal of Public Procurement*, 18(4), 456-478.
8. Kazakhstan Ministry of Finance. (2023). Efficient Procurement Mechanisms and Digital Transformation in Kazakhstan's State Purchases. URL: <https://zakupki.kz/blog/article/12>
9. Shadieva, N. T. (2024). The Path to WTO: Uzbekistan's Efforts and Reforms in Public Procurement. *Elibrary.ru*. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=60412480>
10. European Union Commission. (2019). Digital Solutions in Public Procurement: Building Transparency and Reducing Corruption Risks. *European Procurement Report*. URL: <https://ec.europa.eu/procurement/digital-solutions>